

Säljakt på Runö

I en gammal svensk tidskrift, Litografiskt Allehanda, för år 1863 finnes en uppsats om Runö, vilken säges vara hämtad ur ett tyskt arbete, *Halbrussisches* av A. Buddeus (3:dje upplagan år 1854). Säljakten på Runö skildras där på följande sätt.

I Mars och April, när dagarne redan börja länkas och solen åter en smula värmande nedstrålar på hafsvikens stelnade böljor, måste Runöbon söka sitt byte, och detta dertill tätt vid gränsen mellan haf och is. Hans båt är till den ändan ställd på medar och dragande honom efter sig far han ned från ön, till dess breda remmor i det öppna hafvet tvinga honom att begagna den till vatten-fartyg.

Om man vid denna tid stiger upp i ett af fyr-tornen vid Domesnäs, kan man med kikare se de enskilda jägarposterna, likt kringströdda stoder, orörliga tätt intill istäckets rand, som vanligtvis af bränningen begränsas från de åt nordvest löpande djupen. Ja, så stilla hålla de sig, att mäsarna stryka tätt intill dem, till och med ibland i god ro slå sig ned på relingen af något af de med-skodda fartygen och först flyga upp, då de träffas af den orörliga mannens rörliga ögen, eller förskräckte af bössans knall i denna dödsenslighet och dödsstillhet med klagande skri lyfta sig, för att under flera timmar skygge kretsas omkring och kraxa i den gråa luften. Men har ett skott väl smällt, så får mestadels ock den gruppen lif, från hvilken det blixtrade fram. Skyndsamt skjutes från iskanten en båt ned i böljorna, för att hämta bytet, som derefter, längre inåt landet eller rättare uppåt isen, ytterligare beredes för att säljas. Detta sker på det sättet, att man nu så fort som möjligt drager huden af skälen, delar späcket i stora tärningar och kokar tran; imellanåt forslar man likväl först vid jagtdagens slut bytet till hemmet, för att åt de kvarblefna öfverlemna be-

styret med dess sönderstyckande. Men detta händer sällan, ty vid hvasst och torrt frysväder är jagten icke lönande och vid blidare väder skämmas det döda djuret utomordentligt fort. Vid hårdt väder kommer skälen i allmänhet blott för några sekunder öfver vattenytan, och ligger då också för det mesta långt från land och is. Jägarna måste då sigta på långt håll, och om lodet icke träffat det uppdykande viltbrådet i sjelfva hjernan, störtar detta med sitt sår i djupet, för att temligen säkert vara förloradt för alltid.

Men med hvilka gevär göras sådana mästerskott? Föga mera än alnslång är den stundom refflade, stundom icke refflade pipan. De refflade härstamma för det mesta från engelsk fabrik, hafva ärfits från farfar till far och från denne stadnat hos sonen; de icke refflade piporna förfärdiga deremot Runö-boarne oftast sjelfve, på det sättet, att de uppvinna, hopsvetsa och smida svensk jerntråd. Det ofantligt stora läset är nästan alltid ett alster af Runös konstskicklighet. Hela vapnet hvilar i en helt kort, groft arbetad stock, som företer blott obetydlig krökning och endast ytterst råa spår till en kindvall på kolfven. Runöbon kan med detta gevär endast lägga till vid kindbenet, men icke, då han skjuter, stödja emot axeln; han skjuter derföre aldrig på fri hand, utan tager alltid stöd på en trögaffel och ligger då antingen på knä eller utsträckt på marken. Detta oakadt skjuter han på den baltiska stranden i kapp med den jagtöfvade adelns bästa skyttar och förstår lika bra att klippa ett ljus med sitt lod, som Nordamerikas squatter. På grund häraf förefaller den plägsed på Runö mindre sträng, enligt hvilken hvar jägare, som skjuter bom, måste plikta så mycket pengar, som skottets krut och bly kostade; ty bly och krut höra till öns dyraste behof och vinsten af en skjuten skäl belöper sig i lyckligaste fall till knappt öfver 5 Silfverrubel (omkring 14 Rdr.)

K U S T B O N

Organ för Estlandssvenskarna i Sverige.

Utgiven av Svenska Odlingens Vänner bland
estlandssvenskar i Sverige.

Ansvarig utgivare: *Manfred Nyman.*

Redaktör: *Edvin Lagman.*

Red.-sekr.: *Rita Rosen.*

Red.-kommitté: *Viktor Aman, Lars Broman, Ger-
hard Hafström, Anton Vesterberg.*

Red. och Exp.: Tunnelgatan 23, 3 tr., Stockholm,
tel. 11 35 00, 11 57 21, 11 57 22.

Kustbons postgiro: 19 72 07.

Utkommer 1947 med sex nummer.

Prenumerationspris 1947 3 kr.

Annonspis: 1/1 200:—, 1/2 115:—, 1/4 60:—,
1/8 35:—

Förlovnings- och vigselannonser 5 kr.

Dödsannonser 15 kr.

Härnösand 1947. Härnösands Boktryckeri Aktiebolag.

Grådaskig och dyster synes väl bilden af jagtlifvet på Runö i en sådan belysning; men vi hafva ännu knappast fått en antydning om dess öfvermänskliga mödor och från alla håll hotande faror. Men man tänkte sig desse män på den falska isen och just på dennas kant, som bespolas och underfrätes af det öppna hafvets bränning. Man tänkte sig den isiga östanvinden, framstrykande öfver hafsytan och kringpiskande de fina spillrorna af isstyckenas taggar i luften. Man tänkte sig desse män skyddlöst gifne till pris åt kölden, än kringbolmade af tjocka dämmor, än omhvirflade av snöslasket, sådant det nästan alltid på det öppna hafvet — och der spelar ju scenen — frätande, emedan blandadt med salt-artiklar, biter huden. Så — en enda häftig vindstöt från öppna hafvet och hela isstycket, på hvilket Runö-borna inrättat sina jagtstationer, öfverströmmadt af vattnet; en vindstöt till, och långt bort hör man dess brak då det brister. Derpå höjer sig sjögången bakom jägarne, framför dem, till höger, till venster, ingenstädes finner ögat längre en punkt att hvilat på. Tjocka, svartgröna vågor häfva sig plötsligt i dalarne af den falska isdyne-kullen; i långt borta synbara svängningar vacklar hela den hittills fasta ytan. Hvad som förut var en knappt half-fotsbred remma, blir under tordönsbrak en famnsbred ström, hvad som var ett famnsbredt lugnvatten blir plötsligt en sjö, hvars hvita, knifhvasst kantade stränder allt mer och mer vika för varandra, under det att i de vildt upptornade, dystert färgade vågorna mångtaggiga, bländvita isstycken, demoner som hota allt lefvande med tillintetgörrelse, dansa sina galna hvirveldanser. Och ändtligen klyfves hela isfältet omkring den betryckta sjömannen, så långt hans skygga öga spejar, i idel spridda isöar; från en ståndpunkt ofvanföre torde hela hafsviken nu visa sig som ett svartgrönt nät af de oerhördaste proportioner med klart glänsande maskor i den häftigaste rörelse. — Från Bolderå och Rigas citadell låta

då visserligen kanonerna sitt varningsrop dåna inåt det säkra landet, men i vindens, isens och vattnets rasande kamp sjunker dundret ögonblickligt i djupet och der ute mellan Ösel och Domesnäs, fjärran från all möjlighet af räddande människohjelp, våga samma stund fiskarena från Runö sina dödssprång från ett vacklande isstycke till ett annat, för att hinna de bräckliga farkosterna — ljudlöst försvinner mången i böljorna vid detta första räddningsförsök.

Med ankomsten till båtarna är faran ännu ingalunda öfvervunnen; ja något nästan ännu förskräckligare hotar. — På och mellan de kringdrivande isstyckena kringslungas fartygen; intet segel kan utnyttjas, åran ensam utgör ett svagt skydd. Isblocken ältas ihop till berg, ränna bråkande mot hvarandra och ve! om en farkost råkar inom stridens gränser. Ve, om det isstycke, mot hvilket han häftar, slungas mot ett sådant berg och båten under detta spränges i millioner spillror! ve, om isstycket tumlar omkring! Hvertän vi blicke, dödsfara i vattnet, dödsfara utom det. Menniskokonst och menskelig fyndighet, mod och beslutsamhet, skicklighet och kraft — allt är i lika mon fruktlöst; försynen allena kan ännu sända en räddning, som liknar ett under.

Före sådana omstörtande tilldragelser, inom elementerna så väl som inom människornas lif, gå visserligen nästan alltid bestämda förebud; men understundom bryta dessa stormar löst utan några sådana, eller äro deras hotelser endast förnimbara på land. Då skynda visserligen enstaka båtar på sina medar öfver det ännu fasta ishavet till alla landsmännens jagtplatser; men ofta hinna de icke till dem eller ock öfvervåldiga stormens raseri och de från alla remmor frambrutande springfloderna dem på hemvägen. Väl minskas faran, ju längre de flyktande från den yttersta iskanten nalkas ön; men i yrvädret taga de icke miste om den rätta vägen och i de plötsligt uppspringande remmorna finner mången sin död. — Så kräfvver hafvet hvart år, för det lifsuppehälle det beviljar, också sin dryga tull af människolif, och så växer församlingen på Runö sedan århundra icke mera i folkmängd.

Vid tiden för den högsta faran stå de kvarblefvne vid stranden; bland dem i full kyrklig skrud kyrkoherden. Bedjande väntar mängden der, dock samtidigt rustad för att på allt sätt sjelfhjelpa. Båtarna äro nedhalade i vattnet; åror, linor, båtshakar, knifvar, bössor, stänger ligga i beredskap. Och så långt man från de sig höjande och sjunkande isbergens hvimmel kan särskilja de hemåt sträfvande farkosterna, lägga de modigaste ut från stranden, för att fara till deras bistånd. Men den, som vågar detta, har förut tagit nattvarden, för att vara beredd på allt, liksom äfven de förre, innan de foro ut på skäljagten. Den som omkommer, förer denna tillfredsställelse med sig i djupet, liksom också den, att hustru och barn icke skola öfvergifvas af församlingen; och äfven de hemma dröjande äro i medvetandet här af lugnare i sin sorg öfver de döda. Ty på

Runö har den gamla naiva religiositet ännu behållit sig, som hvarken känner den moderna mysticismen, ej heller den kalla hyper-rationalismen. Lika fjärran blef russo-grecismens förvirrade klock-klingklang, sådan han skallar öfver de baltiska landen, sådan han lockar letterna och ester-na bort från de lutherska presters altar, som af gudsfruktan blott framhöll fruktan, af lutherdomen endast den ovillkorliga lydningen, eller obekymrade om sina heliga plikter, läto folket fördummas och multna. Enkel och okonstlad är protestantismen på Runö, men klar och sann. Derföre förer nyfikenheten sällan Runöboarne i de baltiska kustköpingarna till de talrikt uppväxande ryska kyrkorna; och popen, som med förföriska ord träder honom till mötes, förstår han icke, eller vek denne sjelf tillbaka för den man, som icke ängsligt ryckte sin bredskyggiga hatt från huvudet och ännu mycket mindre bockade sig för att kyssa hans hand. Men der Runö-boar höra en annan än hemmets präst, i de ensamma kyrkorna på hafstranden, der klingas Guds ord lika enkelt och osmyckadt, som der hemma, Och dertill tonar Guds omedelbara språk, hafsstormen, in mellan orgel-klangen, eller den ljusa, varma solen tränger med kyrkosångens och predikans ord välgörande in i hans hjerta.

Men hemma är ändå bäst. Der hänger den kurländske hertigens bild i Runö bonddräkt på väggen, och samme kyrkoherde står på predikstolen, som under den högsta nödens ögonblick bad derute på hafsstranden med församlingen. Om godt fiske och rik skäljagt, om lycklig färd, frisk vind och "välsignad strand" beder han anden öfver vattnet. Derpå uppläser han från tid till tid en gång namnen på de födda, förlovade, vigda och döda jämte en kort bön för alla. Visserligen vet hela församlingen redan alla dessa namn och öden, redan innan han uppläst dem; men detta oaktadt tyckes det dem, som de först efter kunskelsen i kyrka blefve full sanning.

Så lefver sedan århundraden år ut och år in lifvet på denna ö. Oantastad står hon i sin egenomlighet, under det de baltiska landskapen blefvo förlustiga sin hertig-titel, under det ryska tschinowniker allt talrikare inträngde i de forna riddarstaternas områden, under det man gjorde ryska språket till ett lifsvilkor för de ryska skolorna och akademierna, under det att de små lutherska kyrkorna refvos, för att lemna byggnadssten åt femkupoliga katedraler. — Så må också framgent köpmansfartyget föraktligt segla Runö förbi, så må ock staten framgent förbise dess läge vid hafsvikens inlopp. Ju högre Runös namn genljöde i Europa, ju högre hafsdammar, fästningsverk och magasin uppväxte på ön, och ju djupare dockor, kanaler och förrådskällare gräfdes sig in i det, dess glattare och flackare skulle ock dess sjelfständighet urlakas af Rysslands nivelleringsvägar och den europeiska utjämningen. Försynen styre så, att Runö må blifva utan retelser, litet och toftigt, men Runö-boarne i dess ställe frie Runö-boar!"

Du hemmets jord . . .

Till hembygdens jord i Estland hör också Korkis. Där ha vi en del av den hemmets jord, där vi ha lekt som barn. Självfallet söka sig våra tankar ofta dit. Sådant är naturligt och vackert. Ej behöver den gå vilse i livet, som i minnenas värld kan söka sig tillbaka till barndomshemmets stigar. Du likaväl som jag vet ej nu, i vilket skick hemmet är, men du vet hurudant det var, när du lämnade det. Ej gick då livet där i "långdans" som förr. Då var svenskbygdens liv splittrat. Men det är jorden och himmelen och marken, som du skall minnas. Över alla dina minnen därifrån skall du lysa helgd och frid i ditt sinne. Du sitter kanske som jag i kväll i tankar och lyssnar till de stilla upprullande vågornas skvalp mot stranden. Från Vikendan till Valkomstranden sträcker sig Korkis längs havskusten. Du har där din egen vik och din egen sten, var, det vet jag ej. Men där har du lärt dig att älska öppenheten och de stora vyerna i naturen. Det är därifrån, som du har fått vandringslusten och längtan till andra bygder i blodet. — Så skriver en av Korkis egna söner, när han efter många års vistelse i utlandet tänker på sin hembygd: »När man då i havsbrynet kände lukten av tång och havsvatten, och när man hörde vågornas plaskande mot stranden, då kunde man blunda och drömma sig tillbaka till barndomens lyckliga dagar, när man som vallpojke i den klara saltmättade luften tillsammans med sina jämnåriga kamrater lekte och sprang på betesmarkerna på hembyns flacka strand. Man mindes då också, hur man under vackra och lugna vårsöndagar i timal kunde sitta och njuta av lärkornas ljuvliga drillar, under det man blickade ut över det blånande havet mot Baltischport. Och låg vinden på från det hållet, kunde man höra kyrkklockornas klang därifrån.» Kanske är det något liknande minne du nu har ifrån hembyn. I skära och skarpa färger ser du för din inre syn ljungen blomma i Milla malmen. Du tycker dig kanske känna lukten ifrån säd och rågskylar just ifrån din egen åker. Du tycker dig höra halmstråna pressla under dina fötter, när du i tankarna vandrar där och bärgar din säd. Du vet precis, på vems gård i byn och var där din blick skall söka de lysande röda rönnbären. För din inre syn ser du hela konturen av din bygd. Du vet, huru skogslinjen böljar sig, och du minns, huru du ständigt höll kurs på Irjas-Stuves höga alar, när du seglade hem ifrån Baltischport.

Det är skymning och kväll. Fyren lyser över Rågerviken. Du känner dess blinkar. Du känner konturerna av S:t Mathias, Baltischport och Rågöarna. I väster har du Kivra och bortom dånarhavet i Aplekaviken. — På kyrkogårdarna i Kors har du gravar, några mycket kära. Knäböj du i gräset där vid kullen och bed ditt Fader vår. Sin hemmets jord och sina minnens bygd lämnar man ej i hast vid ett besök där i tankens värld.

En lärare kommer till Hapsal

En julidag 1934 damp ett brev ned i min sommarstillastilla semestertillvaro, ett brev, som satte mitt inre i svallning. Det var skrivet på Riksföreningens papper och inleddes på följande sätt: "Jag tillåter mig härmed till Eder rikta en förfrågan, huruvida Ni skulle vara villig att antaga en befattning såsom lärare vid Svenska Gymnasiet i Hapsal, Estland." Det lät spännande. Vad visste jag i det ögonblicket om Estland? I sanning inte mycket. Dess ungefärliga plats på kartan var mig bekant, jag kände till namnet på de tre största städerna och erinrade mig, att landet spelat en viss roll i Sveriges historia. Och estlandssvenskarna? Rågöfolket hade jag läst om, och alltemellanåt hörde man i radio "Till Runöborna! Möt vid Domesnäs — — —!" Med en hitintills aldrig anad kunskapsörst kastade jag mig över alla tillgängliga uppslagsverk och geografiböcker och sög åt mig varje liten droppe vetande om det lockande landet i öster. Alla betänkligheter, då det gällde att avbryta mina licentiatstudier och att säga återbud till ett vikariat i Enköping, vräktes överbord.

Förberedelserna för avfärden lämnar vi därhän. En dag i senare hälften av augusti gick min vän Harald och jag ombord på Kalevipoeg, och efter ett dygns uppehåll i Tallinn befann vi oss på tåget mellan huvudstaden och Hapsal. Här fick jag den första egentliga känningen av mina kommande uppgifter i det att skolans chef, rektor Üksti var med tåget. Harald presenterade. Det första intrycket: den korrekte, en smula tillknäppte ämbetsmannen. Harald hade året innan bott hos den tyske pastorn von Zur-Mühlen, och här inhystes också jag tills vidare. Sent skall jag glömma den språkliga skärself jag genomled den första kvällen. Från alla håll i det rymliga "Pastoratet" strömmade familjen mot matsalen, där min ringhet befann sig, och från den artige världens mun ljud ett ständigt "noch eine Tochter", medan hans musikaliska händer gjorde värtaliga gester och bockskägget ristade osynliga cirkelbågar i luften. En flodvåg av — jag höll nästan på att säga kompakt — välvilja sköljde över främlingen, som värjde sig manligen fast med ringa framgång med en yrvaken skoltyska.

Rektor Üksti antydde senare, att han helst såg, att vi inte bodde hos tyskar, och på hans rekommendation flyttade vi över till fru Blees.

En av de första eleverna vid Svenska Gymnasiet jag träffade samman med var en ormsöpojke. Visst fanns det bland ungdomarna där många olika karaktärer och krumelurer, som var för sig gott kunde förtjäna en närmare beskrivning, men bilden av den här grabben just vid det här till-

fället har etsat sig in i mitt minne och blivit på något sätt representativ för hela skaran. Det var något tryggt och flärdöst över honom alltifrån vädmalen i kostymen till blicken ur ett par klarblå, trohjärtade ögon. Äkta var allt igenom. "Eleverna verkar att vara mycket hyggliga", står det i ett brev, som jag skrev i de dagarna. Samma brev säger vidare: "Skolan är utomordentligt fin och präktig, så fin t. o. m. att eleverna inomhus måste gå omkring i gymnastikskor eller ett slags sändaler med mjuk sula. Eftersom jag kom in på kapitlet om elevernas klädedräkt, kan jag tala om, att alla flickorna går ungefär likadant klädda i mörkblå klänningar med vita kragar och svarta förkläden, ett slags uniform alltså, ett i mitt tycke praktiskt, trevligt och demokratiskt mod." I ett annat brev heter det: "I stort sett kan man säga, att såväl de svenska som de estniska ungdomarna är påfallande artiga. Flickorna sjunker ihop till den allra stiligaste hovnigning för en innanför skolans väggar. Denna ödmjuka hälsning bryter bjärt av mot den kamratliga nicken ute på gatan." Om de estniska kollegerna berättar breven: "Vårt umgänge med dem har hittills inskränkt sig till att vi ljudlöst trycker varandras händer varje morgon, så högtidligt går det nämligen till." Det var alldeles i början det. Alltefter som språksvårigheterna minskades, blev umgänget livligare. Jag ser för mig hela den långa raden: den en aning flegmatiske fysikläraren, som hellre såg, att man demonstrerade apparaternas utseende än deras användning; den åtskilligt livligare biologen med sin eviga papyross, sitt oefterhärmliga, hessa skratt och sitt karakteristiska "nitsjevo!"; den putslustige teckningsläraren-skådespelaren som framsade sina roligheter med världens allvarligaste min; "Fräulein" med det estniska namnet men det tyska ansiktet (enligt hennes eget påstående), hon som aldrig gick någon till mötes vid den dagliga hälsningsceremonien utan lät sig uppsökas på den punkt, där hon för tillfället befann sig. Och många, många andra, som jag inte här kan närmare karakterisera.

I vårt arbete som lärare inom en svensk minoritet på främmande botten hade vi att ta hänsyn åt flera olika håll. Med våra uppdragsgivare i Stockholm stod vi i ständigt brevförbindelse. Det gällde också att skapa good will för vår verksamhet hos de estniska myndigheterna framförallt genom ett lojalt uppträdande och ett öppet och förtroendefullt samarbete med skolans rektor. Icke minst viktig ansåg vi kontakten med estlandssvenskarna själva och deras förtroendemän vara.

En stor del av min fritid använde jag till att plöja igenom allt som fanns av litteratur om Estland och estlandssvenskarna samt till språkstudier. I det dubbla syftet att stimulera elevernas intresse för det egna folket och den egna bygden och att därigenom själv lära mig något i dessa stycken utdelade jag med förkärlek sådana ämnen till uppsatser och föredrag som "Seder och bruk på Nuckö", "Ur ormsösvenskarnas förflutna", "Om estlandssvenska dialekter" o. s. v. Våra framsteg i estniska språket noterades med intresse av de estniska kollegerna, som gärna stod till tjänst med råd och dåd. Det dröjde inte länge, förrän det lilla man lärt kom till praktisk nytta, både när det gällde att översätta de estniska undervisningsplanerna och rektorns skrivelser till Sverige. Aldrig kunde jag då ana, att jag en gång i en mörk framtid skulle få användning för det språket här hemma i Sverige.

Rektor Üksti blev vad tiden led allt hjärtligare mot oss och även mera personligt intresserad av skolan och estlandssvenskarna. Till det förhållandet bidrog inte minst, att man från rikssvenskt håll i största utsträckning började ta hänsyn till vad han tyckte och tänkte i frågor, som rörde skolan. I mångt och mycket överlät han sina befogenheter på de svenska lärarna, vilket gjorde arbetet på samma gång mera självständigt och mera ansvarsfyllt men därigenom också mera stimulerande.

De estniska kursplanerna, som vi med svett och möda måste sätta oss in i och följa vid vår undervisning, motsvarade ingalunda alltid innehållet i de svenska läroböckerna. Det gällde då att klippa av en bit här och skarva till en annan där, tills kostymen passade skapligt. Mest blev det nog att lägga till, ty kurserna enligt 1930 års estniska undervisningsplaner var i flera ämnen tilltagna i överkant. I en del fall visade det sig vara lämpligt att använda äldre, mera utförliga upplagor av de svenska läroböckerna. Som en följd av 1934 års skolordning kom kurserna att i stort sett mera överensstämma med de svenska. Påfallande var, vilken vikt man i Estlands skolor lade vid att eleverna utförde sina arbeten prydligt och ordentligt, således vid den rent formella sidan av arbetet, något som nog alltför mycket försummas i våra svenska skolor. Varje klass satte sin ära i att ha den vackrast textade timplanen på väggen och den stiligaste teckningen på klassbokens omslag. Men så tror jag också att handstilen hos ester och estlandssvenskar i genomsnitt var betydligt snyggare än hos oss rikssvenskar.

Umgänget med eleverna även på fritiden gjorde, att man kände sig ett med skolan på ett alldeles särskilt sätt. Tanken dröjer gärna vid våra svenska skolfester, där vi alla försökte ro varandra efter bästa förmåga. Underhållningen var väl aldrig av den art, som en ung man befärad, när han tillsammans med sina kamrater i ettan blivit inbjuden på julgransplundring till en av magistrarna.

— Ska' du gå i kväll? frågade han efter skolans slut en annan pojke.

— Ja, det är klart.

— Akta dig för det, du ska' få se att han börjar förhöra oss, när vi väl kommit dit.

Bägge hjältarna kom.

Lite mera optimistiskt var det förslag till förströelse, som framkom under en av terminens sista lektioner, då kursen var genomgången och både lärare och elever kände ett behov av att släppa av på effektiviteten en smula.

— Vi gör nånting roligt, föreslogs det.

— Vad då till exempel

— Högläsning ur den gröna boken!

Det var min betygsbok det.

Jag undrar, om flickorna i dåvarande 3:an ännu kommer ihåg sitt försök att skapa omväxling i det stundom nog så enformiga skolarbetet genom att såsom lektionsförberedelse krypa in i ett väggfast skåp. Otursamt nog kunde skåpdörren låsas utifrån men ej öppnas inifrån.

Utom arbetet i skolan och allt som mer eller mindre hängde ihop med detta var det någonting annat, som skänkte livet i Hapsal en speciell tjusning, och det var alla de intressanta människor som helt oväntat kunde dyka upp: den mångkunnige norske journalisten, vars hela bagage utgjordes av ett knyte, stort som ett kålhuvud men som kort därefter firade bröllop med en riktig grevning; den sympatiska danske läkaren och specialisten på minoritetsfrågor; den rustikt charmfulle svenske prästen, som erhållit sin utbildning i Amerika och där framlevt en stor del av sitt liv, varigenom hans ungdoms och hembygds västgötamål hos honom konserverats i originalupplaga in i ålderns höst för att nu ta några ur högen. Och så alla de hapsaliensiska originalen, ingen nämnd och ingen glömd.

På en armslängds avstånd från skrivbordet, där jag sitter och plitar ihop dessa rader, står en bok, som jag skattar högst av min bokhyllas böcker. Det är ett exemplar av det estniska hjälteposet Kalevipoeg i mycket vackert utförande. Det är emellertid varken i bandets skönhet eller i bokens sällsynthet som dess främsta värde ligger. Det finaste med den boken är, att på dess försättsblad står de egenhändiga namnteckningarna av Svenska Gymnasiets samtliga elever vårterminen 1938 liksom av alla svenska och estniska lärare. Som prickens över iet kommer bägge skolornas stämpelar. Aldrig skall jag glömma, hur det kändes, när jag fullkomligt överrumplad fick den boken som gåva vid skolavslutningen, den våren min hustru och jag lämnade Estland. Jag skall inte bli känslsam vid minnet, men i den stunden kände vi båda, hur det stramade och drog i alla de fina rottrådar, med vilka vi hunnit växa oss fast i arbetet och miljön därute. Det är nu snart tio år sedan dess. Tiden har ridit hastigt i mer än ett avseende. De onda åren har för mitt vidkommande fört med sig åtminstone ett glädjeämne: jag har kommit i kontakt — personlig eller genom brev — med flera av mina gamla elever och andra vänner från den tiden och med dem fått uppliva hägkomster från några år, som hör till de ljusaste i mitt liv.

Sven Boräng.

FLYKT UR DET FÖRLORADE PARADISET

av *Edvin Lagman*

(Forts.)

Några dagar före skolavslutningen sutto min kollega, idrottsinstruktören och jag en kväll tillsammans och läskade oss med drycker, som vi fått genom ett par flickor från stadens sjukstuga. Det var ganska sent på natten, när vi skildes, och gatan låg folktom utanför det hus, där vi hade tillbringat kvällen. Men när vi hunnit till gathörnet, märkte vi, att vi icke voro ensamma. Ett par skuggor smögo sig efter oss. Det var uppenbarligen män, som stått och lyssnat utanför vårt fönster. SD hade skärpt bevakningen nu, när skolan skulle sluta och svenskarna stodo i begrepp att lämna staden. Säkerhetspolisen ville synbarligen ha reda på, vart vi tänkte oss.

Efter de misslyckade flyktförsöken och under denna ständiga hemliga bevakning föreföll oss Sverige mer avlägset och lockande än någonsin. Nästan varje natt drömde jag, att jag steg i land på Skeppsbron och träffade alla mina vänner i Sverige. Egendomligt nog skulle jag senare, när jag äntligen kommit till Sverige, varje natt drömma, att jag igen var hemma i Spitham i Estland med hemliga polisen efter mig. Jag levde under detta år ett sannskyldigt dubbelliv, ty nattens drömmar hade alltid verklighetens intensitet.

Så kom skolavslutningen den 9 maj. Betygen delades ut vid en enkel högtidlighet i skolans aula, och sedan spredos de nyblivna studenterna och de yngre eleverna till sina hem ute på landet. Vi tre, som kände oss strängast bevakade, flyttade i all tysthet till Reval och togo där in hos en av våra vänner. Småningom ankom hela studentklassen dit. Pojkarna stövlade varje dag upp och ned i trapporna med sina väskor och ryggsäckar. De sovo i köket och skafferiet, på toaletten och skrivbordet — ja, varhelst de kunde sitta eller ligga.

Denna folksamling berodde på vissa rykten, enligt vilka det skulle finnas en hemlig estnisk organisation, som någonstans från öarna vid nordkusten för en god penning fraktade flyktingar över till Finland. Två man — min kollega och idrottsinstruktören — avdelades också för att skaffa närmare upplysningar. Av en flickbekant fingo de ett brev och ett lösenord, och en kväll skulle de träffa en viss person på ett visst kafé i staden. Det visade sig verkligen ligga något bakom historien. Mina kamrater träffade den mystiske mannen på kaféet och fingo av honom en adress, som skulle leda dem till den ö, varifrån expeditionerna utgingo. Nästa dag anträdde de bägge den spännande resan. Vi andra stannade kvar i staden. Vi skulle varje dag få telefonrapport från dem.

Emellertid började det bli litet nervöst på Lai tånäv, där vi bodde. Mitt emot vårt hus låg SD:s polisskola. Det kunde ej vara nyttigt för oss att ha ett tjog pojkar springande ut och in genom

vår port varje dag. Men troligen kunde tyskarna ej ens drömma om, att vi voro nog fräcka att upprätta vårt högkvarter mitt emot deras. Men vår telefon stod sannolikt under bevakning.

En vacker dag kom en av pojkarna "hem" och berättade, att han sett den svenske värvningsofficeren på staden. Detta var ingen glad nyhet. Nu måste vi bli ännu försiktigare, ty han kände ju oss till utseendet. Dessutom hade det ett par dagar tidigare kommit order om ny mönstring, och till denna tänkte ingen av oss infinna sig. Efter dessa alarmerande meddelanden blevo vi tvungna att skicka bort pojkarna och endast låta en av dem dagligen komma för att få underrättelser om läget på nordkusten.

Redan dagen efter det magistern och idrottsinstruktören rest, ingick chiffererad telefonrapport. De hade färdats flera mil utan att ha lyckats reda ut, vart adressen egentligen ledde. Men nästa dag påträffade de nyckelpunkten och fingo uppgifter om vad resan över viken kostade. Så snart vi fått detta meddelande, åkte vi till våra hem på landet för att skaffa pengar. Det var ej småsummor det rörde sig om, men så hade ju en tysk ostmark heller intet värde.

Bussarna voro fullteknade ett par dagar i förväg, men konduktrisen hade väl reda på vilka ärenden de svenska pojkarna voro ute i, och hon lät oss alla komma med.

Nästa dag voro vi åter i huvudstaden med våra plånböcker späckade. Jag träffade en flicka, som i dessa dagar hade varit ute hos polisen i vårt distrikt, och hon berättade, att den svenske värvningsofficeren hade varit där och hört sig för om mig. Nu förstod jag, att det började bli riktigt hett. Det hade av hans förfrågningar framgått, att jag betraktades som en av de drivande krafterna i flyktrörelsen. Och finge han tag i mig, skulle det nog ej bli särdeles roligt. Senare på kvällen följde jag samma flicka till tåget på Baltiska bangården. Hon skulle åka till sitt hem i södra Estland. De resande fingo klämma ihop sig i en boskapsvagn, där det låg kvar spillning på golvet. Resan varade i över ett dygn. Detta är mitt sista minne av denna flicka, som hjälpt mig så många gånger under de sista farofyllda åren.

När jag återvände från stationen, stötte jag i folkvimlet på en estnisk polisman från SD i Hapsal. Han var synbarligen ute på jakt efter de svenska flyktingarna. Emellertid lyckades jag smita undan i tid.

Nu hade vi redan hunnit till den 25 maj. Den 27 var inryckningsdagen. Och vi hade ännu icke hört något bestämt från vår "expedition."

Den 26 maj ingick. På Lai tånäv sutto min bror, en ny lärare, som hade tillstött, och jag. Klockan elva på förmiddagen hade vi fortfarande ingen

Bondegatan 94 eldhärjad

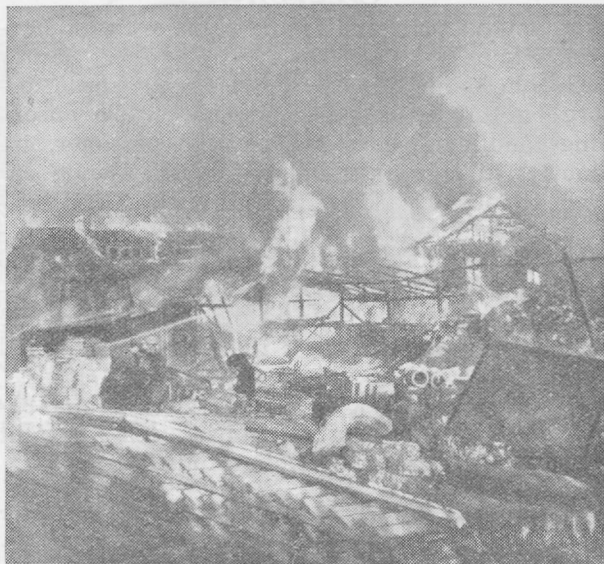
På eftermiddagen tisdagen den 4 november inträffade i Stockholm en svår brandkatastrof, genom vilken nio rikullfamiljer, bosatta på Bondegatan 94, praktiskt taget ställdes på bar backe inom loppet av en halvtimme.

Elden utbröt vid 14-tiden och spred sig med rasande fart runt hela det kåkkvarter, som finnes på denna plats. På knappt 30 minuter hade huset brunnit ned till grunden. Lågorna slickade sig fram i det brännbara materialet — gamla torra trähus i ett eller två plan — med oerhörd snabbhet. Förtyvvlade scener utspelades medan branden rasade som värst, möbler vräktes ut och ner på gatan.

Först efter drygt en timme kunde man anse, att faran var över. Trots detta brann det ännu vid 17-tiden i trä och stolpar. Hettan var så stark, att man inte kunde komma i närheten av brandplatsen.

Familjerna en trappa upp, Kristjan och Johannes Vesterman, Anton Dyrberg, Kristjan Hamberg och fröken Lovisa Vesterman förlorade nästan allt de ägde. Några klädesplagg kunde räddas, men voro nästan förstörda av släckningsvattnet och hettan. Kristjan Vesterman med hustru och tre små barn hade för några månader sedan flyttat in från Eskilstuna och arbetade på Elektro-Helios. Han hade bl. a. sparat 2.000:— kronor under vistelsen i Sverige, vilka jämte möbler, cykel, radio m. m. blevo lågornas rov. Hustrun och barnen hunno med knapp nöd rädda sig ur det brinnande huset.

På nedre botten bodde makarna Kristjan Vesterby, familjen Herman Dyrberg, makarna Kristjan Koinberg, makarna Kristjan Brunberg och fru Rosalie Schönberg. De lyckades få

ut en del av bohaget, men det mesta trampades ned i villervallan, vattenskadades eller tog eld i hettan.

De drabbade behöva dock inte känna sig bortglömda och övergivna. Från olika håll har hjälpande händer sträckts dem. En första hjälp har Stockholms stad lämnat genom att ordna med mat och husrum, på kommittén för estlandssvenskarna håller man på att utreda hjälpbehovet för att kunna ingripa ändamålsenligt och esterna har erbjudit sig att göra en insamling till de nödställda barnen.

Detta är den största brandkatastrofen bland estlandssvenskarna sedan 1932, då en förödande eldsvåda lade Sviby på Ormsö i aska och sjutton familjer förlorade hus och hem.

aning om, vad vi skulle företaga oss. Nästa dag skulle vårt öde beseglas. Och den 25 hade häktningsorder utfärdats mot mig.

Strax efter elva ringde jag min vän på A. G. A. i vilkens rum jag bodde. Han och jag hade någon dag tidigare varit ute på restaurant Estonia och roat oss tillsammans med våra studiekamrater från Dorpat och Reval. Där hade småningom också några tyska SS-män sällat sig till oss, och dem gjorde vi mycket glada med hjälp av starka estniska drycker. De tyska officerarna och vi blevo naturligtvis "såta vänner" och vi sjöngo glatt "gegen Engeland", medan ryssarna bombade staden, så att det brakade runt omkring. När vi marscherade hem till Lai tänav, började redan den korta vörnatten ljusna. Mot den röda morgonhimlen svävade röken över ruinerna och man anade trasiga människokroppar under spillrorna. Vi gingo arm i arm sjungande glada och dåraktiga visor, så att ekot skrämmande stort studsade mellan husraderna längs de öde gatorna. Då undrade vi innerst inne, om kriget verkligen hade

gjort oss så avtrubbade, att vi ej mera kunde känna mänskligt.

Alltnog, strax efter klockan elva den 26 maj ringde jag min vän och frågade honom, vad han skulle ha gjort i mitt ställe. Han tvekade ej ett ögonblick.

— Jag skulle ha åkt ut till Spithamn och tagit den lilla båt ni har. Det är enda möjligheten

— Men hur få biljetter till bussen i dag? Det går ju ej mera utan särskilt resetillstånd, invände jag.

— Den saken skall jag ordna. Min kusin sitter på kommunikationsledningen. Du kan komma upp och hämta tre biljetter, innan bussen går.

All tvekan var med ens som bortblåst. Klockan fem sutto vi alla tre i bussen efter att lyckligt och väl ha klarat oss genom staden och undgått poliskontrollen vid busstationen. Och så startade vi på vår — som vi hoppades — sista resa från Reval till Rikull. Den kvällen m å s t e vi komma i väg. Annars var nog allt förlorat.

(Forts. i nästa nr.)

Översikt

över antalet personer som erhållit svenskt medborgarskap.

Genom kommitténs för estlandssvenskarna försorg ha till den 1 november 1947 2.296 ansökningshandlingar, omfattande 5.318 personer, inlämnats till Kungl. Maj:t för erhållande av svenskt medborgarskap. Hittills ha 1.976 ansökningar beviljats och därigenom ha 4.687 estlandssvenskar erhållit svenskt medborgarskap. 106 ansökningar gällande 238 personer ha icke beviljats och 214 ansökningshandlingar berörande 393 estlandssvenskar äro således f. n. föremål för myndigheternas prövning.

Estlandssvenskarna, uppdelade efter gamla bopättningsområden, ha inlämnat och erhållit svenskt medborgarskap enligt följande:

	Antal personer för vilka ansö- kan om svenskt medborgarskap inlämnats.	Antal personer vilka hittills er- hållit svenskt medborgarskap.
Ormsö	1.749	1.593
Rikull	1.306	1.179
Nuckö	966	899
Rågö	199	191
Runö	216	184
Nargö	112	107
Reval	373	249
Odinsholm	58	57
Vippal	107	83
Korkis	71	49
Hapsal	59	45
Övr. Estland	102	51
	<hr/> 5.318	<hr/> 4.687

Familjenytt

FÖRLOVNING:

I Kalmar den 2 augusti 1947 mellan rikssvensken *Gunnar Stenberg* från Småland och estlandssv., fröken *Dorotea Falk* från Runö.

I Solna den 4 oktober 1947 mellan rikssv. *Bror Hjalmar Karlsson* från Solna och estlandssv., fröken *Alfa Ragnhild Grönberg* från Nuckö.

VIGSEL:

I Stockholms Rådhus den 1 februari 1947 mellan rikssv. överfuriren vid Kungl. Livregementet till Häst, *Karl Sigvard Vallentin Nordvall* från Atlingbo, Gotland, och estlandssv., fröken *Erna Agneta Friberg* från Ormsö. Vigseln förrättades av borgmästare Fant.

I Östra Vingåkers församling, Södermanlands län den 29 mars 1947 mellan estlandssvensken *Johannes Thomson* från Nuckö och estlandssv. fröken *Sofia Blees* från Nuckö. Vigseln förrättades av kyrkoherde Albringer.

I estniska församlingen, Stockholm, den 24 juni 1947 mellan f. d. estnische medborgaren *Johannes Kingo* från Reval och estlandssvenskan, fröken *Aale Oengo* från Hapsal.

I Harbo socken den 6 juli 1947 mellan rikssv., jordbruksarbetaren *Nils Sigfrid Törnkvist* från Grangärde och estlandssv., fröken *Ingrid Söderholm* från Nuckö. Vigseln förrättades av kyrkoherde Heribert Bergvik.

I Enskede kyrka, Stockholm, den 16 augusti 1947 mellan rikssv. *Erik Gösta Johansson* från Biskopskulla och estlandssv., fröken *Dagny Irene Blomberg* från Rikull. Vigseln förrättades av pastor Björklund.

I Enskede församling den 6 september 1947 mellan estlandssv. *Emil Brunberg* från Rikull och estlandssv., fröken *Hilda Irene Bedman* från Reval. Vigseln förrättades av kyrkoadjunkt Valler.

I Östra Eneby kyrka, Norrköping, den 11 oktober 1947 mellan rikssv., montören *Knut Helge Erling Simonsson* från Norrköping och estlandssv., fröken *Sigrid Elfrida Freiman* från Nuckö. Vigseln förrättades av kyrkoherde Sigfrid Sigland.

I Enskede kyrka, Stockholm, den 11 oktober 1947 mellan banktjänsteman *Kjell Teglund*, Stockholm, och estlandssv., fröken *Margot Schönberg* från Rikull.

I Stockholms Rådhus den 18 oktober 1947 mellan estlandssv. *Einar Valentin Lindström* från Nuckö och riskssv., fröken *Ulla-Britt Jansson* från Magra.

FÖDDA:

Avo Martin, född den 7 augusti 1947 i Örebro, son till Laine Blum, född Tammerman, och Heinrich Blum från Narva.

Karl Erik, född den 12 augusti 1947 i Uppsala, son till Elise Mitman, född Puhtkivi, och Robert Mitman från Nuckö.

Linnea Britt-Marie, född den 21 augusti 1947 i Örebro, dotter till Axelina Fahrman, född Greisman, och Voldemar Fahrman från Nuckö.

Bo Ingemar, född den 3 september 1947 i Stockholm, son till Alma Hammerman, född Nordbäck, och Johannes Hammerman från Ormsö.

Ingvar Anders, född den 24 september 1947 i Älvsjö, son till Maria Adele Mickelin, född Söderkvist, och Anders Mickelin från Ormsö.

Inger Vera, född den 4 oktober 1947 på Ingmarsö, dotter till Iris Zeisig, född Pettersson, och Voldemar Zeisig från Nuckö.

DÖDA:

Axel Seeman, född den 13 juni 1906 på Nuckö, avled den 4 september 1947 i Stockholm.

Leander Reinhold Berg, född den 1 mars 1871 på Nargö, avled den 4 september 1947 i Stockholm.

Josef Stahl, född den 26 oktober 1872 i Rikull, avled den 7 september 1947 på Lidingö.

Johan Sjöström, född den 18 februari 1881 på Ormsö, avled den 13 september 1947 i Stockholm.

Fru *Gertrud Sjöström*, född Appelblom, född den 25 september 1874 på Ormsö, avled den 10 oktober 1947 i Stockholm.

Fru *Maria Nyman*, född Nyblom, född den 26 maj 1874 på Ormsö, avled den 12 oktober 1947 på Lidingö.